

چالش‌ها و فرصت‌ها در ادراک فساد

سال هفتم

شماره ۷۰

اسفند ۱۳۹۳

چالش‌های سنجش فساد و نقد
شاخص‌های ادراک فساد

مرکز مطالعات و پژوهش‌های
سلامت اداری و مبارزه با فساد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

گزارش پژوهشی

سال هفتم، شماره ۷۰، اسفند ۱۳۹۳

چالش‌های سنجش فساد و نقد شاخص‌های

ادراک فساد

ترجمه و تألیف:

محمود مهدوی فر

مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد

مطالب مندرج در این گزارش پژوهشی نشانگر دیدگاه نویسندگان آن بوده و لزوماً نمایانگر دیدگاه سازمان

بازرسی کل کشور نمی‌باشد.

کلیه حقوق مربوط به گزارش حاضر متعلق به سازمان بازرسی کل کشور بوده و هرگونه

انتشار مطالب آن بدون کسب اجازه از این سازمان، غیرمجاز می‌باشد.

فهرست مطالب

اشاره	۵
مقدمه	۷
۱. سازمان شفافیت بین الملل و شاخص ادراک فساد	۱۰
۲. چالش‌های عمومی سنجش فساد	۱۴
۱-۲. اندازه‌گیری فساد: شاخص‌ها و چارچوب‌ها	۱۵
۲-۲. مشکلات اندازه‌گیری فساد: ادراک، خطا و عمل	۲۷
۳. نقد شاخص ادراک فساد	۳۴
۱-۳. تعریف فساد	۳۵
۲-۳. اتکا به ادراک‌های فردی	۳۸
۳-۳. استفاده نادرست از شاخص	۴۱
۴-۳. تأثیرات و پیامدهای متضاد رسانه‌ها	۴۲
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۴۴
فهرست منابع مورداستفاده و مطالعه شده	۴۹
جدول شاخص ادراک فساد ۲۰۱۴	۵۳

اشاره

مقام معظم رهبری، در آذرماه سال جاری در ارتباط با برگزاری «همایش ملی ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد» بر اجرای تصمیمات قاطع، عملی و بدون ملاحظه در مبارزه با فساد تأکید کردند. رییس سازمان بازرسی کل کشور نیز در همین همایش، سازمان بازرسی را نهاد اصلی حاضر در خط مقدم مبارزه با فساد عنوان کرده و تصریح نمودند که این سازمان بر فعالیتهای صرفاً عملیاتی بسنده نکرده و در کنار آن تحقیقاتی عمیق به صورت موردی و مقایسه‌ای برای شناخت دقیق‌تر پدیده فساد و شیوه‌های مقابله و مبارزه با آن در دیگر کشورهای جهان را نیز دنبال می‌کند.

مرکز مطالعات سازمان در راستای توجه و تأکید مقام معظم رهبری به مقوله مبارزه با فساد و اشاره رییس سازمان بازرسی کل کشور به فعالیتهای علمی سازمان بازرسی کل کشور، مسئولیت تحقیقات علمی و نظری در مورد پدیده فساد و راه‌های مبارزه با آن را بر عهده دارد. از جمله فعالیتهای مطالعاتی و تحقیقاتی این مرکز تحلیل و استفاده از منابع، اسناد و گزارش‌های بین‌المللی در مورد فساد است. یکی از مهم‌ترین این گزارش‌ها، شاخص ادراک فساد سازمان شفافیت بین‌الملل است که این مرکز برحسب رسالت علمی خویش به تحلیل و نقد آن پرداخته است. گزارش حاضر ابتدا به محدودیتهای اصلی سنجش فساد پرداخته و سپس تلاش نموده تا ایرادات روش‌شناختی و محاسباتی گزارش شاخص ادراک فساد را مورد بحث قرار دهد.

مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد

چالش‌های سنجش فساد و نقد شاخص‌های ادراک فساد

محمود مهدوی‌فر^۱

مقدمه

اهمیت روزافزون موضوع فساد و قرار گرفتن آن در دستور کار بین‌المللی به‌ویژه در برنامه‌های مرتبط با توسعه، موجب پدید آمدن یک نیاز فوری برای به‌کارگیری استراتژی‌هایی خاص به‌منظور بهره‌گیری از شاخص‌های اندازه‌گیری مطمئن با اهداف مشخص‌شده است. با این وجود خیلی زود ثابت شد که برخلاف دیگر موضوعات بین‌المللی، فساد دارای چارچوب بسیار مشکل‌تری برای تحلیل است. برخلاف دیگر حوزه‌های اقتصادی و توسعه که شاخص‌هایی درست و سراسر با هدفی مستقیم و ساده دارند، پژوهشگران و هم‌مجریان بر این نظر هستند که شاخص‌های اندازه‌گیری فساد نیازمند ترکیبی دقیق‌تر از

---

۱. کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد

شاخص‌ها و تحت کنترل درآوردن پیچیدگی آن است و اغلب درون‌دادهایی ذهنی دارند.

این یافته تأثیری دوجانبه بر بررسی مطالعات فساد داشته است. از یکسو یک جریان نیرومند برای عدم اعتماد به تلاش‌های مبارزه با فساد و به‌خصوص در توانایی‌هایش برای تولید شاخص‌های قابل اندازه‌گیری و نتایج معتبر به وجود آمده است. ازسوی دیگر چنین نقدهایی نسبت به اندازه‌گیری فساد پژوهشگران را تشویق کرده تا مدل‌های اندازه‌گیری پیچیده‌تری را توسعه بدهند.

در این راستا مطالعات فراوانی انجام‌شده و برخی نهادها معیارهایی را برای سنجش فساد تهیه کرده‌اند که بر پایه آن‌ها کشورها را رتبه‌بندی می‌کنند. معروف‌ترین این شاخص‌ها در حال حاضر «شاخص ادراک فساد»^۱ است که از سوی سازمان شفافیت بین‌الملل سالانه منتشر می‌شود. این شاخص، حاصل نظرسنجی‌ها و پیمایش‌های گوناگون و یک شاخص ترکیبی است که بر مبنای داده‌هایی در ارتباط با فساد محاسبه می‌شود و توسط آمارگیری از کارآفرینان و کارشناسان برجسته در

---

1. Corruption Perceptions Index (CPI)

سازمان‌های مختلف انجام می‌گیرد. این شاخص منعکس‌کننده نظرات کارآفرینان و تحلیلگران در سراسر جهان است که شامل افرادی در درون کشور مورد ارزیابی نیز می‌باشد. شاخص ادراک فساد بر روی فساد در بخش عمومی (شامل دولت) متمرکز شده است و فساد را سوءاستفاده بخش عمومی و دستگاه‌های دولتی از منافع افراد جامعه تعریف می‌کند.

با این حال این شاخص نیز با وجود پیشرفت‌های عمده، با همان موانعی مواجه است که پیش از این هم وجود داشتند و با وجود افزایش پیچیدگی شاخص، چالش در طول زمان بدون تغییر باقی‌مانده است. بدیهی است هر شاخص مشکلات خاص خود را دارد و شاخص ادراک فساد نیز به چالش کشیده می‌شود.

گزارش حاضر، ابتدا سازمان شفافیت بین‌الملل و شاخص ادراک فساد را مورد یک بررسی اجمالی قرار داده است. سپس چالش‌های عمومی سنجش فساد مورد بحث قرار گرفته و آنگاه به نقد شاخص ادراک فساد و مهم‌ترین ایرادات روش‌شناختی آن پرداخته شده است.

۱. سازمان شفافیت بین‌الملل و شاخص ادراک فساد

سازمان شفافیت بین‌الملل یک سازمان غیردولتی است که در سال ۱۹۹۳ تأسیس شد و دفتر اصلی آن در شهر برلین آلمان قرار دارد. هدف این سازمان که در حدود ۱۰۰ کشور نمایندگی دارد، تلاش برای مبارزه با فساد و افزایش آگاهی در مورد آن است. این سازمان به ارایه گزارش‌های مختلفی مبادرت می‌نماید که از این میان سه گزارش شاخص ادراک فساد، پیمایش پرداخت رشوه^۱ و بارومتر جهانی فساد^۲ قابل ذکر است. در میان گزارش‌ها، شاخص ادراک فساد به دلیل میزان شمولیت کشورها در آن، روش مورد استفاده و بازتاب رسانه‌ای آن از اهمیت بالایی برخوردار است^۳. این گزارش به‌طور سالانه از سوی این سازمان منتشر می‌شود و با استفاده از شاخص‌هایی نظیر اختلاس، رشوه‌گیری، خرید و فروش پست‌های دولتی، رشوه‌پذیری دستگاه قضایی، فساد مالی در میان سیاستمداران و مقام‌های دولتی و عدم مقابله کافی یا ناکارایی در پیکار علیه مواد مخدر به

---

1. Bribe Payer Index (BPI)

2. Global Corruption Barometer (GCB)

۳. حق‌شناس، محمدجواد و همایونی، غلامحسین، بررسی علل کاهش رتبه ایران در گزارش CPI،

گزارش پژوهشی (سال سوم، شماره ۱۹، خرداد ۱۳۸۹، سازمان بازرسی کل کشور)

سنجش فساد در کشورهای جهان می‌پردازد. گزارش این سازمان یکی از مشهورترین نشانه‌های بهبود یا وخامت شرایط کشورهای موردبررسی به حساب می‌آید.

شاخص ادراک فساد اولین درجه‌بندی از سوی سازمان شفافیت بین‌المللی است که در سال ۱۹۹۵ و از آن‌پس هر ساله منتشر شده و حاصل نظرسنجی‌ها و پیمایش‌های گوناگون است. این شاخص در سال ۲۰۰۴ از مجموع هجده پیمایش انجام‌شده در جهان به‌دست‌آمده بود ولی در سال ۲۰۰۶ تعداد پیمایش‌ها به دوازده مورد تقلیل یافت. تازه‌ترین فرایند بازنگری در سال ۲۰۱۲ انجام شد و برخی از مهم‌ترین تغییرات در روش‌شناسی در سال ۲۰۱۲ به‌وجود آمد. روشی که تا سال ۲۰۱۲ به‌کار می‌رفت و شامل جمع‌آوری داده از منابع مختلف بود، ساده‌تر شده است و اکنون فقط شامل جمع‌آوری یک سال داده از هر منبع است. شاخص ادراک فساد سال ۲۰۱۴ نیز با استفاده از ۱۲ منبع مختلف اطلاعاتی از ۱۱ نهاد گوناگون که مشاهدات خود را از فساد طی دو سال گذشته ثبت کرده‌اند به‌دست‌آمده است. این منابع به‌تفصیل در ضمیمه سند توصیفی منابع شاخص ادراک فساد آمده است.^۱

در میان پیمایش‌هایی که تا سال ۲۰۰۱ مبنای محاسبه این شاخص قرار می‌گرفت، پیمایش نظرات مردم عادی درباره این‌که فکر می‌کنند تا چه اندازه فساد در کشورشان رایج است نیز وجود داشت اما از این سال به بعد با توجه به این استدلال که انتشار نتایج همین شاخص بر نظرات مردم درباره رواج فساد در کشورشان تأثیر دارد، این پیمایش از فهرست منابع مورد استفاده برای محاسبه این شاخص حذف شده و تنها بر مبنای نظر فعالان اقتصادی و تحلیلگران اوضاع هر کشور که درباره اوضاع اقتصادی و سیاسی کشورها تخصص دارند این شاخص محاسبه می‌شود.^۱

در جدولی که سازمان شفافیت بین‌الملل منتشر می‌کند، در کنار نام کشورها سه عدد نوشته شده است. عدد ستون اول نمره میزان ادراک فساد در هر کشور است. نمره ستون دوم فاصله اطمینان این عدد را نشان می‌دهد. در ستون سوم نیز تعداد پیمایش‌هایی که برای محاسبه شاخص هر کشور استفاده شده درج شده است. شاخص ادراک فساد برای ایران در سال ۲۰۱۴ با استفاده از شش پیمایش محاسبه شده است. شایان ذکر است که

۱- فاضلی، محمد. مقدمه‌ای بر سنجش فساد، مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران، مرکز پژوهش‌های

هر قدر تعداد منابع اطلاعاتی استفاده شده برای محاسبه شاخص بیشتر باشد، فاصله اطمینان ارایه شده دقیق تر و دارای اعتبار بیشتری است.

تعریف فساد به مثابه «استفاده از مقام دولتی برای رسیدن به منفعت شخصی» مبنای سنجش فساد در شاخص ادراک فساد است. در پیمایش‌هایی که از آن‌ها برای محاسبه این شاخص استفاده می‌شود سؤالاتی درباره میزان قوت و تداوم سیاست‌های ضدفساد - فساد بوروکراتیک و فساد سیاسی - کشورها پرسیده می‌شود.

این شاخص در سال ۲۰۱۴ برای ۱۷۵ کشور محاسبه شده است. در هر کدام از پیمایش‌های دوازده‌گانه رتبه‌ای برای کشورها ذکر شده است. رتبه هر کشور در شاخص ادراک فساد براساس میانگین رتبه کشور در بقیه پیمایش‌ها و با استفاده از یکره‌ال آماری خاص برای محاسبه میانگین محاسبه می‌شود. هر منبع مورد استانداردسازی قرار گرفته است تا با دیگر منابع موجود برای جمع‌آوری مقیاس شاخص ادراک فساد سازگار شود. استانداردسازی، همه منابع اطلاعاتی را به مقیاس ۰ تا ۱۰۰ تبدیل

می‌کند، جایی که عدد صفر نشان‌دهنده بالاترین سطح فساد و عدد ۱۰۰ بیانگر پایین‌ترین سطح فساد مشاهده‌شده است.^۱

۲. چالش‌های عمومی سنجش فساد

این بخش از نوشتار وضعیت فعلی اندازه‌گیری فساد را با در نظرگرفتن چارچوب‌های اصلی و عموماً پذیرفته‌شده اندازه‌گیری و ابزارهایی که امروزه توسط نهادهای مهم در این زمینه به‌کار گرفته می‌شوند مورد بررسی قرار می‌دهد. به‌همین منظور ابتدا تفاوت میان چارچوب‌های اندازه‌گیری و همچنین تحول آن را در طول زمان از شاخص‌های ساده به سیستم‌های پیچیده‌تر امروزی بررسی خواهیم کرد. در این بخش الزامات بنیادینی که انتظار می‌رود شاخص‌های فساد با آن‌ها انطباق پیدا کنند و این‌که با توجه به این الزامات شاخص‌ها چگونه از یکدیگر متمایز می‌شوند نیز مورد بررسی قرار گرفته است. سپس به بررسی مشکلات مهمی که اندازه‌گیری فساد با آن‌ها مواجه است خواهیم پرداخت. این مشکلات به سه گروه تقسیم شده است: الف) مشکل «ادراک فساد» ب) مشکل «خطا» و ج) مشکل «فایده‌مندی»

۱-۲. اندازه‌گیری فساد: شاخص‌ها و چارچوب‌ها
نهادهای مختلفی مانند سازمان‌های بین‌المللی، سازمان‌های غیردولتی، شرکت‌های مشاوره و بازیگران تجاری طیف وسیعی از شاخص‌ها و منابع را در زمینه سنجش فساد عرضه کرده‌اند. در مورد اندازه‌گیری مؤثر فساد بحث‌های فراوانی در جریان است و انگیزه‌های بیشتری نیز برای بحث پیرامون آن به وجود آمده است.

فساد به‌طور ذاتی واقعی‌تری دشوار برای اندازه‌گیری است. تعدادی از پژوهشگران خصوصیات متمایز چنین پدیده پنهانی را شناسایی کرده‌اند، جایی‌که اطلاعات کمیاب و داده‌های عینی و ملموس معمولاً در دسترس نیستند. اولین تلاش‌ها برای ساختن سیستم‌های سنجش فساد - و به‌صورت کلی‌تری حکومت - تا دهه ۱۹۹۰ پراکنده و ناهماهنگ بوده و فقدان داده‌های معتبر و قابل‌مقایسه مشهود است. بنابراین تمرکز دوباره معطوف به تلاش برای سیستم‌سازی و استانداردسازی شد.

نتیجه چنین تلاش‌هایی این بود که فساد قابل‌اندازه‌گیری است. باوجود آن‌که این نتیجه به چالش‌های فراوانی کشیده شده است و یک جریان انتقادی نیرومند نسبت به این تلاش‌ها وجود دارد،

سنجش فساد جایگاه خود را از سه طریق پیدا کرده است: (۱) به وسیله جمع‌آوری نظرات مختلف ذی‌نفعان مهمی شامل پژوهشگران بخش تجاری، ادارات عمومی، بازیگران بین‌المللی (مانند سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی و سازمان‌های چندجانبه) و اشخاص، (۲) با پیگیری صفحات شخصی ویژه کشورها و تهیه اطلاعات معتبر در مورد بسترهای بالقوه فساد مانند خدمات عمومی، چارچوب‌های اداری و مدیریت بودجه. اگرچه این کار خود فساد را اندازه‌گیری نمی‌کند اما یک شاخص مفید برای روندهای آینده محسوب می‌شود، (۳) با ممیزی کامل از پروژه‌های خاص، مانند ممیزی مالی، گزارش هزینه، تضاد بین نتایج موردانتظار پروژه و نتایج واقعی و غیره.

۱-۱-۲. شاخص‌های عینی

با نگاهی به اکثر شاخص‌های فساد متوجه می‌شویم که بسیاری از آن‌ها بر پایه درک از فساد بنا شده‌اند و از این رو سنجش ذهنی نامیده می‌شوند که در تضاد با سنجش عینی است. این شکاف بین شاخص فساد ذهنی و عینی یکی از منابع عمده بحث در مورد شاخص فساد شده است. چنین اختلافی در بخش دیگری از این نوشتار با عنوان "مشکل ادراک" مورد بررسی قرار گرفته است.

درواقع سنجش خالص عینی در ارزیابی فساد بسیار نادر است. هنگامی که چندین نویسنده به تضاد شاخص "ذهنی" و "عینی" اشاره می‌کنند، آن‌ها هنوز به شاخص‌های ادراک‌محور اشاره می‌کنند. تفاوت در این واقعیت نهفته است که شاخص‌های ذهنی ممکن است شامل سؤالاتی کلی مانند "آیا شما دولت خود را فاسد می‌دانید؟" باشد. درمقابل، شاخص مبتنی بر ادراک "عینی" به‌منظور رهایی از تعصب نگرشی به‌طور قابل‌توجهی سؤالات خود را به تجارب واقعی نزدیک می‌کند.^۱ ازاین‌رو پیدا کردن مدل سنجش عینی (مبتنی بر تجربه) ممکن است در نظرسنجی‌هایی مانند تجارب واقعی فساد در چهار کشور آمریکای لاتین^۲ و یا در نظرسنجی از مدیران کسب‌وکار درمورد رشوه در بیست‌ویک کشور اروپای شرقی و آسیای مرکزی پیدا شود.^۳

اخیراً برخی از نویسندگان برای سنجش عینی فساد از طریق ابزارهای نوآورانه تلاش‌هایی کرده‌اند. گلدن و پیچی به مقایسه هزینه‌های خدمات عمومی در مناطق گوناگون ایتالیا پرداختند و

---

1. Bradburn, N. (1983): "Response Effects" in *Handbook of Survey Research*, ed. by P. Rossi, J. Wright and A. Anderson (New York, NY: Academic Press)

2. Seligson, M. (2005): "The impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries", *The Journal of Politics*, Vol. 64 (2), ppp. 408-433.

3. Clarke, G. and L. Xu (2004): "Privatization, competition, and corruption: how characteristics of bribe takers and payers affect bribes to utilities", *Journal of Public Economics*, Vol. 88, pp. 2067 – 2097

متوجه شدند که شکاف در جنوب ایتالیا بسیار بالاتر است^۱. مورد پیچیده‌تر مدل توسعه‌یافته توسط اولکن است، جایی که او یک مورد خاص از فساد در زیرساخت‌های اندونزی (ساخت یک جاده در یک منطقه) را از با مقایسه بین ادراک فساد توسط افراد محلی و فساد واقعی از طریق اندازه‌گیری هزینه‌های گزارش‌شده در مورد ساخت مواد، ممیزی مالی و ساخت‌وساز نهایی جاده‌ها مورد مطالعه قرارداد^۲.

۲-۱-۲. شاخص‌های ذهنی

بسیاری از شاخص‌ها، با این حال، از اندازه‌گیری‌های ذهنی نشأت گرفته‌اند. چنین مدل‌هایی در حال حاضر در نظرسنجی و پیمایش‌هایی که در آن از افراد درخواست می‌شود به سؤالات مختلفی پاسخ بدهند در نظر گرفته شده که هدف آن‌ها اندازه‌گیری مؤثر سطح فساد است. چنین تحقیقی ممکن است شامل سؤالاتی مبتنی بر ادراک و یا برعکس مبتنی بر تجربه باشد. تمایلی اجتناب‌ناپذیر به این باور وجود دارد که بررسی‌های مبتنی بر تجربه می‌تواند بیشتر از نظرسنجی مبتنی بر ادراک "مفید" باشد.

---

1. Golden, M. and L. Picci (2005): "Proposal for a new measure of corruption, illustrated with Italian data", *Economics and Politics*, Vol. 17 (1), pp. 37 – 75.

2. Olken, B. (2006): "Corruption perceptions vs. Corruption Reality", NBER Working Paper No.12428.

با این حال، ادراک فساد اهمیت دارد. جهانی شدن مبارزه با فساد در سراسر جهان تا حد زیادی مرهون این اتفاق نظر است که فساد به عملکرد اقتصادی و توسعه لطمه می‌زند.

برخی ممکن است در مورد رابطه فساد و توسعه شک و تردید داشته باشند. به نظر می‌رسد مواردی مانند بنگلادش که در رتبه‌بندی فساد بسیار ضعیف ولی با رشد اقتصادی چشمگیر روبه‌رو بوده است چنین ارتباطی را ضعیف کند. با این حال، مطالعات تجربی گسترده ثابت کرده است که صرف‌نظر از چند استثنا یک رابطه معکوس بین فساد و عملکرد اقتصادی وجود دارد^۱. امروز، تحقیقات ثابت کرده است که افزایش یک انحراف استاندارد در فساد، نرخ سرمایه‌گذاری را به میزان حداقل سه درصد و متوسط رشد سالانه را یک درصد کاهش می‌دهد^۲.

بر این اساس "ادراک" فساد توسط بازیگران مهم -مانند سرمایه‌گذاران خارجی و یا به‌سادگی شهروندان- دارای اهمیتی واقعی و اندازه‌گیری آن لازم و مفید است. از این رو، شاخص‌های مهمی مبتنی بر ادراک توسط شرکت‌های ارزیابی ریسک تجاری

---

1. Rigobon, R. and D. Rodrik (2004): "Rule of Law, Democracy, Openness, and Income: Estimating the Interrelationships", NBER Working Paper No. 10750.

2. Acemoglu, D., S. Johnson and J. Robinson (2001): "The Colonial Origins of Comparative Development", American Economic Review, Vol. 91 (5), pp. 1369 – 1401.

مانند استاندارد اند پورز^۱ و یا خدمات ریسک سیاسی^۲ به وجود آمده است. مثال دیگری از این نوع اندازه‌گیری، جمع‌آوری داده توسط واحد اطلاعات اکونومیست^۳ است که به ارزیابی ریسک و جذابیت‌های کسب‌وکار در بیش از ۱۸۰ کشور می‌پردازد.

۳-۱-۲. شاخص‌های کل

فراتر از شاخص‌های عینی و ذهنی، نسل جدیدی از شاخص‌های اندازه‌گیری فساد و حکومت در اواسط دهه ۱۹۹۰ به وجود آمدند که با ارایه یک روش بسیار پیچیده‌تر به ارزیابی فساد پرداختند. این شاخص‌های جدید از ترکیب چند معیار اولیه ساخته شده‌اند. بر این اساس به نام شاخص‌های «نسل دوم»^۴، «شاخص‌های مرکب»^۵ یا آنچه بیشتر معمول است «شاخص‌های کل» نامیده شدند.

---

1. Standard and Poor's

2. Political Risk Services

3. Economist Intelligence Unit

4. Johnston, M. (2001): "Measuring the New Corruption Rankings: Implications for Analysis and Reform", in Political Corruption: Concepts and Context, ed. by A.J. Heidenheimer and M. Johnston (New Brunswick, NJ : Transaction Publishers)

5. Arndt, C. and C.Oman (2006): Uses and Abuses of Governance Indicators, (Paris: OECD)

همان‌طور که جانستون اشاره می‌کند شاخص‌های نسل دوم عمدتاً نتیجه انتقادهای زیادی بود که نسبت به شاخص‌های قبلی وجود داشت^۱. در واقع با وجود آن‌که صاحب‌نظران و بسیاری از دست‌اندرکاران در مورد ضرورت تفسیر محتاطانه این شاخص‌ها هشدار داده بودند، در استفاده از این اطلاعات سهل‌انگاری‌های زیادی می‌شد و موجب به‌وجود آمدن واکنش‌های منفی مقامات دولتی و دیگر بازیگرانی می‌شد که معتقد بودند این شاخص‌ها از سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه اقتصادی جلوگیری می‌کند. شاخص کل در حال حاضر مزایای متعددی نسبت به شاخص‌های اختصاصی دارد. کافمن و کرای^۲ چهار مزیت اصلی آن را شناسایی کرده‌اند: (۱) شاخص کل پوشش گسترده‌تری را در یک کشور نسبت به شاخص‌های اختصاصی دارد (۲) آن‌ها خلاصه کاربردی طیف وسیعی از شاخص‌های اختصاصی را ارائه می‌دهند (۳) آن‌ها معدل‌گیری می‌شوند و بنابراین خطای

---

1. Johnston, M. (2001): "Measuring the New Corruption Rankings: Implications for Analysis and Reform", in Political Corruption: Concepts and Context,

2. Kaufmann and Kraay

اندازه‌گیری و همچنین تأثیر تعصبات فردی را کاهش می‌دهند (۴) اجازه محاسبه حاشیه خطا را می‌دهند.^۱

امروزه با وجود این‌که چندین شاخص کل در دسترس هستند، سه مورد از آن‌ها به دلیل پیچیدگی و استفاده بسیار گسترده در میان دست‌اندرکاران مبارزه با فساد برجسته است: (۱) شاخص ادراک فساد که سالانه توسط سازمان شفافیت بین‌المللی منتشر می‌شود (۲) پیمایش فضای کسب‌وکار و عملکرد بنگاه^۲ و (۳) شاخص‌های جهانی حکمرانی^۳ که هر دو توسط بانک جهانی ساخته شده است. «شاخص ادراک فساد» یک شاخص کل است که از مجموعه متنوعی از معیارهای جزء ساخته شده است. از این رو، شاخص ادراک فساد معمولاً به نام «نظرسنجی نظرسنجی‌ها»^۴ نامیده می‌شود. انتقاد بسیاری از شاخص ادراک فساد در زمینه‌های عدم دقت، تناقض و عدم امکان واقعی برای تحلیل رتبه فساد داده شده

---

1. Kaufmann, D. and A.Kraay (2007): "On Measuring Governance: Framing Issues for Debate", Issues paper for January 11, 2007, Roundtable on Measuring Governance, World Bank Institute and the Development Economics Vice-Presidency of the World Bank.

2. Business Environment and Enterprise Survey (BEEPS)

3. World Governance Indicators (WGI)

4. poll of polls

به یک کشور شده است. با این حال، شاخص ادراک فساد به عنوان یک ابزار قدرتمند، مقبولیتی جهانی یافته است. چند عنصر از معماری داخلی این شاخص در قابل اعتمادتر و دقیق‌تر ساختن آن کمک می‌کند؛^۱ شاخص ادراک فساد از منابع بسیار متفاوتی مانند مجمع اقتصاد جهانی^۲، مؤسسه توسعه مدیریت^۳، خانه آزادی^۴ و مؤسسه بین‌المللی گالوپ^۵ ساخته شده است. «شاخص ادراک فساد» همچنین ارزیابی سال گذشته را نیز به منظور کاهش تغییرات ناگهانی در میان نمرات با توجه به اثرات تصادفی در ترکیب وارد می‌کند.

«پیمایش فضای کسب و کار و عملکرد بنگاه»، ابتکار بلندپروازانه بانک جهانی، در سال ۱۹۹۹ پس از یک اتفاق نظر روزافزون بر اساس این ایده که فساد و ضعف سازمانی به طور مؤثری مانع

---

1. Lambsdorff, J.G. (2006): "The Validity and Precision of Subjective Indicators: The Corruption Perception Index" in *Measuring Corruption*, ed. by J.G. Sampford (London, UK: Ashgate Publishing).

2. World Economic Forum

3. Institute for Management Development

4. Freedom House

5. Gallup International

فعالیت تجاری و جریان سرمایه‌گذاری است به‌وجود آمد.^۱ بنابراین از داده‌های جمع‌آوری‌شده برای شرح و بسط گزارش توسعه جهانی در سال ۱۹۹۷ استفاده شد. «پیمایش فضای کسب‌وکار و عملکرد بنگاه» به‌طور مؤثری سنجش کیفیت حکومت از منظر بخش خصوصی را در ۲۰ کشور از شرق اروپا و آسیای مرکزی طراحی کرد.

محصول «پیمایش فضای کسب‌وکار و عملکرد بنگاه» بسیار پرهزینه و نیاز به یک سرمایه‌گذاری بزرگ در تولید آن است. با این‌وجود فرصتی عالی برای بررسی تجربی چارچوب‌هایی است که شرکت‌های خصوصی بر آن‌ها تأثیرگذار هستند و در نتیجه یک رویکرد جدید در زمینه فراهم آوردن ورودی‌های جدید برای مبارزه با فساد و پروژه‌های مشترک بخش دولتی و خصوصی فراهم آورده است. «پیمایش فضای کسب‌وکار و عملکرد بنگاه» مانند دیگر شاخص‌های کل، شامل طیفی از ویژگی‌ها برای اطمینان از دقت و پایایی در اندازه‌گیری‌های آن است. به‌طور خاص این پیمایش حاشیه خطا را برای چند مورد از

---

1. Brunetti, A., G.Kisunko and B.Weder (1997): "Institutional obstacles to Doing Business", World Bank Policy Research Paper, No.1759.

سؤالات خود برآورد می‌کند و در نتیجه اجازه کنترل آن را در نتایج بررسی می‌دهد.^۱

در مجموع «شاخص ادراک فساد»، «پیمایش فضای کسب‌وکار و عملکرد بنگاه» و «شاخص‌های جهانی حکمرانی» از شاخص‌های مهم امروزی هستند. «شاخص‌های جهانی حکمرانی» یک شاخص فساد صرف نیست؛ به دلیل این‌که از عوامل دیگر نیز به‌منظور ارزیابی حکومت هر کشور استفاده می‌کند. با این حال با بحث فساد مرتبط است به این دلیل که یکی از ابعاد مورد سنجش توسط «شاخص‌های جهانی حکمرانی» کنترل فساد است. پنج مورد دیگر عبارت‌اند از: (۲) آزادی بیان و پاسخگویی، (۳) ثبات سیاسی و عدم وجود خشونت (۴) کارایی دولت (۵) کیفیت نظارتی و (۶) حاکمیت قانون. «شاخص‌های جهانی حکمرانی» امروز سابقه‌ای طولانی دارد زیرا از سال ۱۹۹۶، بانک جهانی در بیش از ۲۰۰ کشور و از بیش از ۲۵ سازمان مختلف با استفاده از بیش از ۳۰ منبع، «شاخص‌های جهانی حکمرانی» را در سراسر جهان تولید کرده است.

---

1. Hellman, J.S., G.Jones, D.Kaufmann and M.Schankerman (2000): "Measuring Governance, Corruption and State Capture: How Firms and Bureaucrats Shape the Business Environment in Transition Economies", World Bank Policy Research Working Paper, No. 2312.

ساختار کلی «شاخص‌های جهانی حکمرانی» براساس یک روش آماری معروف با عنوان «مدل مؤلفه‌های مشاهده نشده»^۱ است. شاخص‌های کل نشان داده‌شده در «شاخص‌های جهانی حکمرانی» با استفاده از میانگین وزندهی اطلاعات اساسی به‌دست‌آمده‌اند. این اوزان نشان‌دهنده دقت منابع داده‌های فردی در نظر گرفته‌شده است.^۲ همانند «پیمایش فضای کسب‌وکار و عملکرد بنگاه»، مدل مؤلفه‌های مشاهده نشده نیز اجازه کنترل حاشیه خطا برای اندازه‌گیری هر کشور را می‌دهد. این حاشیه‌های خطا اطلاعات بسیار مفید ارایه می‌دهند، چراکه آن‌ها مقایسه را دقیق‌تر می‌سازند. در نتیجه، در آن موارد که در آن طیف وسیعی از مقادیر فساد هم‌پوشانی دارند، این واقعیت را نشان می‌دهد که تفاوت‌های جزئی در رتبه‌بندی کشورها را نباید بیش‌از اندازه به‌حساب آورد. بنابراین پیچیدگی ساخت‌وساز آماری «شاخص‌های جهانی حکمرانی» نیاز به درک درستی از ساختار شاخص دارد.

1.unobserved components model

2. Kraay, A. (2006): "What is Governance and How do we measure it?", Presentation at Workshop on Governance and Development, Dhaka, November 11-12, 2006.

۲-۲. مشکلات اندازه‌گیری فساد: ادراک، خطا و عمل در حال حاضر روشن است که فساد به‌عنوان یکرشته و کار مطالعاتی با هزاران شاخص مختلف محسوب می‌شود. این تنوع به کسانی که علاقه‌مند درک یا مبارزه با فساد هستند مزیت روشنی را ارایه می‌دهد. در واقع استفاده از شاخص‌های متنوع اعتبار یک ارزیابی و اطلاعات بهتر را برای محققان و مدیران پروژه تضمین می‌کند. علاوه بر این، حجم زیادی از اطلاعات جمع‌آوری شده در ۲۰ سال گذشته و پیچیدگی فزاینده مدل‌های نظری در توضیح علل، اثرات و راه‌حل‌های فساد نیز اثر مثبتی در مفهوم شاخص‌های جدید داشته است.

با این حال، به‌رغم این پیشرفت‌های عمده، ارزیابی فساد امروز با همان موانعی مواجه است که پیش‌از این هم وجود داشتند. با وجود افزایش پیچیدگی شاخص، چالش در طول زمان بدون تغییر باقی‌مانده است. بدیهی است هر شاخص مشکلات خاص خود را دارد. با این حال، تمام این مشکلات می‌توانند به چند گروه دسته‌بندی شوند: (۱) مشکل ادراک (۲) مشکل خطا (۳) مشکل فایده‌مندی

۱-۲-۲. مشکل ادراک

در زمینه مشکلات مربوط به ادراک فساد اتفاق نظر وجود دارد. بانکداران سرمایه‌گذار، شرکت‌های ارزیابی ریسک و یا شرکت‌های مشاوره‌ای سیاسی تا حد زیادی هرروزه تعیین‌کننده عملیات‌های تجاری و سیاسی هستند. با این حال، عملاً همه نیز اذعان دارند که ادراک فساد کافی نیست. داده‌های واقعی در مورد فساد تقاضای همیشگی بازیگران درگیر در موضوع فساد و مسائل حکومتی است. با این حال در دسترس بودن چنین اطلاعاتی بسیار نادر است و یا به‌سادگی وجود ندارد.

این وضعیت باعث شده است که شاخص‌های ادراک اغلب به‌عنوان سطوح «واقعی» فساد قلمداد شوند. علاوه بر این، شاخص‌های کل جدید دارای سازه‌های آماری پیچیده‌ای هستند که به راحتی می‌توانند توهمی را ایجاد کنند که منجر به تفسیر آن‌ها به‌عنوان شاخص فساد واقعی شود.

تحقیقات اخیر نشان داده است که شکاف بین ادراک فساد و فساد واقعی می‌تواند حتی بیشتر از حدی باشد که انتظار می‌رود، «...استفاده از شاخص ادراک فساد به‌عنوان یک اقدام تجربی ممکن است مشکل‌آفرین‌تر از آن‌چه باشد که در ادبیات موجود در

این زمینه بیان شده است^۱. ضرورت تکیه به عوامل ذهنی به خاطر فقدان منابع بهتر نمی‌تواند این واقعیت را پنهان کند که حتی بهترین نظرسنجی مبتنی بر ادراک نیز دارای یک حاشیه خطای بالقوه بسیار وسیع است، به خصوص هنگامی که با فساد واقعی مقایسه می‌شود^۲.

چنین انتقاداتی فشار زیادی برای به دست آوردن آنچه که «کرای» آن را " داده عینی سخت " نامیده و ترجیح آن به "ادراک نرم اطلاعات" به وجود آورده است^۳. برخی از مدل‌های دلگرم‌کننده و ابتکاری برای جمع‌آوری داده‌های عینی از فساد وجود دارند. در هر حال اندازه‌گیری‌های عینی به‌ویژه در زمینه مسائل مربوط به حکومت از شاخص‌های مبتنی بر ادراک مفیدتر است.

با این حال، کاربران شاخص‌های مبتنی بر ادراک از چنین مشکلی آگاه هستند و در نتیجه همواره مجبورند که در تفسیر آن‌ها احتیاط کنند. هرچند "داده‌های عینی" نیز می‌تواند درجه مشابهی

---

1. Donchev, D. and G. Ujhelyi (2007): "Do Corruption Indices measure Corruption?". Working Paper, Economics Department, Harvard University, March 25, 2007.

2. Bertrand, M. and S. Mullainathan (2001): "Do People Mean what they say?: Implications for subjective survey Data", American Economic Review, Vol. 91 (2), pp. 67-72.

3. Kraay, A. (2006): "What is Governance and How do we measure it?", Presentation at Workshop on Governance and Development, Dhaka, November 11-12, 2006.

از خطا (بین خواندن شاخص و فساد واقعی) و تولید تصویری غیردقیق از واقعیت را دارا باشند.

۲-۲-۲. مشکل خطا

موضوع خطا مشکلات متعددی برای اندازه‌گیری فساد به وجود آورده است و امروزه هنوز هم یکی از چالش برانگیزترین مباحث است. واقعیت آن است که شاخص‌های فساد که براساس ادراک هستند یک مشکل اضافی برای اندازه‌گیری خطا در مدل‌های ارزیابی فساد هم دارند. علوم اجتماعی به‌طور گسترده با خطا مقابله کرده است. به‌عنوان مثال، پیش‌بینی‌ها در مورد سطح درآمد یک منطقه همیشه شامل سطحی از اطمینان و حاشیه خطا می‌باشد که از طریق کار آماری به‌دست آمده است. جامعه‌شناس مسئول چنین تحقیقاتی باید عدم قطعیت علوم اجتماعی را زمانی که به بیان نتیجه‌گیری و پیش‌بینی خود می‌پردازد در نظر داشته باشد. باین‌حال، اطلاعاتش دقیق هستند (به‌عنوان‌مثال، سطح درآمد مردم در مناطق مختلف). در مقابل، ارزیابی فساد در حال حاضر با داده‌هایی سروکار دارد که شامل حاشیه زیادی از خطا است که کار را حتی سخت‌تر می‌کند.

امروزه شاخص‌های عمده فساد شامل سیستم‌های مختلفی برای مدیریت خطا در ارزیابی‌های خود نیز هستند. از این رهگذر، هم شاخص ادراک فساد و هم شاخص‌های حکومت جهانی گزارش خطا را دارند. کافمن و کرای دو نوع اصلی از خطای اندازه‌گیری که بر اندازه‌گیری فساد و حکومت تأثیر می‌گذارد را شناسایی کرده‌اند: (۱) خطا نسبت به مفهومی خاص که انتظار می‌رود موردسنجش قرار گیرد (۲) نقص‌های تعریف هر پروکسی برای حکومت (یا فساد) در مقایسه با یک مفهوم گسترده‌تر از حکومت. از این رو، خطای موردنظر کافمن و کرای در درجه اول به هر پژوهش اجتماعی (به‌عنوان مثال خطای نمونه‌گیری، مشکلات عملیاتی، و غیره) و سپس به ماهیت ارزیابی فساد مربوط است.^۱

۳-۲-۲. مشکل فایده‌مندی

همان‌طور که پیش‌ازاین توضیح داده شد، یکی از دلایل اصلی افزایش پژوهش در زمینه فساد افزایش علاقه سازمان‌های بزرگ بین‌المللی مرتبط با توسعه در مورد این مسأله است. فساد به‌سرعت از یک موضوع حاشیه‌ای به برنامه‌های توسعه‌ای تقریباً

---

1. Kaufmann, D. and A.Kraay (2007): "On Measuring Governance: Framing Issues for Debate", Issues paper for January 11, 2007, Roundtable on Measuring Governance, World Bank Institute and the Development Economics Vice-Presidency of the World Bank.

هر مؤسسه کمک‌های خارجی، بانک‌های چندجانبه و سازمان‌های غیردولتی بزرگ تبدیل شده است.

با این حال، این همبستگی بین مطالعات فساد و مقامات اجرایی تبدیل به مجموعه‌ای از اقدامات معطوف به سیاست‌گذاری نشده است. در مقابل، شاخص‌های فساد تا حد زیادی به خاطر ارایه ارزیابی‌های غیرواقعی از فساد که تلاش‌های مبارزه با فساد را دشوار می‌کند، مورد انتقاد قرار گرفته‌اند. یک بار دیگر در حالی که سنجش فساد می‌تواند یک منبع خوب برای راه‌حل‌های ساده پیشرفت و توسعه باشد تبدیل به مانعی برای پیشرفت می‌شود. اگر ما در مورد توسعه زیرساخت فکر می‌کنیم، روشن است که یک ارزیابی جامع از شبکه حمل‌ونقل یک کشور شامل اقداماتی مستقیم برای حل این مشکل است. در مقابل، ارزیابی فساد عملاً هیچ راه‌حل مستقیمی برای مشکل خاصی ارایه نمی‌دهد. وجود چنین فاصله‌ای بین اندازه‌گیری و راه‌حل باعث شده است تا سازمان‌های بین‌المللی به سمت گروه جدیدی از شاخص‌های حکمرانی یعنی شاخص‌های «عملی» سوق داده شوند. این نوع جدید از شاخص‌های اندازه‌گیری ویژگی‌هایی خاص از فساد است که به‌طور مستقیم به تصمیم‌گیری‌های سیاسی مرتبط است.

نمونه خاص از شاخص‌های عملی شامل سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^۱- کمیته کمک‌های توسعه^۲ شاخص‌های تدارکات^۳ و یا شاخص‌های مخارج عمومی و حسابرسی مالی است.^۴

نویسندگانی مانند جانستون سودمندی شاخص‌های عملی را هنگامی که در ترکیب با سیستم‌های دیگر استفاده می‌شود تأیید کرده‌اند.^۵ با این وجود شاخص‌های عملی چند نگرانی را به وجود می‌آورند. اول آن‌که اندازه‌گیری لزوماً به معنی فایده‌مندی آن نیست. شاخص‌های عملی به راحتی می‌توانند منجر به ایجاد یک «توهم اصلاح» بشوند.^۶ دوم، به دلیل ماهیت شاخص عملی (مرتبط با مؤلفه‌های سیاسی قابل تشخیص و روشن)، مقامات ملی

---

1. Organization for Economic Cooperation and Development

2. Development Assistance Committee (DAC)

3. Procurement Indicators

4. Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) indicators

5. Johnston, M. (2006): "Assessing the progress of Anti-Corruption efforts: "Actionable Indicators of Reform", Presentation at Workshop on Governance and Development, Dhaka, November 11-12, 2006.

6. Kaufmann, D. and A.Kraay (2007): "On Measuring Governance: Framing Issues for Debate", Issues paper for January 11, 2007, Roundtable on Measuring Governance, World Bank Institute and the Development Economics Vice-Presidency of the World Bank.

علاقه‌مند به بهبود رتبه‌بندی فساد- و نه لزوماً علاقه‌مند به مبارزه واقعی با فساد - می‌توانند در آن مواردی (به‌عنوان مثال، ایجاد یک کمیسیون برای نوسازی خدمات ملکی) اقدام کنند بدون این‌که به‌طور مؤثری در کشور تغییری در وضعیت فساد به‌وجود بیاید. در نتیجه ثابت‌شده است که ارزیابی فساد یک کار پیچیده با مشکلاتی از جمله عدم وجود داده‌های عینی، اندازه‌گیری خطا و پیچیدگی ایجاد ارتباط میان سنجش «مشکل» و راه‌حل‌های سیاسی است. با این حال، حتی اگر هدف به‌دست آوردن شاخص ساده و کاملاً قابل‌اعتماد توسط ماهیت فساد غیرممکن است، تلاش مستمر توسط دانشمندان و پژوهشگران ثابت می‌کند که اندازه‌گیری فساد نه تنها به طرز مثبتی تکامل یافته است، بلکه هنوز هم امروز یک چالش بسیار پویا و مهیج است.

۳. نقد شاخص ادراک فساد

سازمان شفافیت بین‌المللی به‌عنوان نهادی مهم در جمع‌آوری و توزیع اطلاعات مربوطه با فساد شناخته‌شده است. شاخص ادراک فساد یکی از چند روشی است که به اتکای آن، سازمان یادشده، این اطلاعات را به‌صورت سیستمی درمی‌آورد. این

شاخص مشهورترین و کاربردی‌ترین منبع پیرامون فساد بوده که موضوع بحث این نوشتار است. به عبارت دیگر باید بررسی کرد تا چه اندازه این رتبه‌بندی‌های تفصیلی ثمربخش و مفید است و آیا ممکن است این‌گونه رتبه‌بندی حتی زیان‌آور هم باشد؟

برآورد فساد، موضوع بحث‌های بسیاری بوده است به‌ویژه از هنگامی که شاخص ادراک فساد برای اولین بار در سال ۱۹۹۵ منتشر شد. این شاخص، بیشترین توجه را از سوی منتقدان به خود جلب می‌کند و بسیاری از تحلیل‌ها نیز در مورد نحوه برآورد شاخص یادشده است. سازمان شفافیت بین‌المللی و بانک جهانی کاملاً از مشکلات اندازه‌گیری این شاخص آگاه هستند و بحث و گفتگو در این مورد را تشویق می‌کنند.

۱-۳. تعریف فساد

بحث‌های متعددی در مورد تعریف "فساد" وجود دارد. مشکل اصلی این است که این واژه گاهی برای فعالیت‌هایی به کار می‌رود که در برخی از کشورها قانونی و در برخی دیگر غیرقانونی است. بنابراین دشوار است بگوییم آیا نمره منفی در شاخص فساد مربوط به فعالیت‌هایی است که به‌طور رسمی مجاز تلقی می‌شوند یا به دلیل تخلف از قوانین است. برخی بر این

عقیده هستند که تمامی فعالیت‌های شبه فساد مضرند و نیازی به تفکیک بین قانونی بودن و یا نبودن آن‌ها نیست و بعضی دیگر کاربرد کلمه فساد را به مفهوم حقوقی‌اش محدود کرده‌اند و می‌کوشند مردم، شرکت‌ها یا کشورها را فاسد نخوانند مگر آن‌که دلیل کافی برای زیر پا گذاشتن قانون توسط آن‌ها به دست آورند. هنگامی که تلاش می‌شود حتی جوانب غیرملموس‌تری از جامعه نظیر کیفیت حکمرانی یا سرمایه اجتماعی برآورد شود بدیهی است که این امور نیز مانند فساد، کیفیت‌هایی ذهنی و نامطمئن هستند. ما اجماع بین‌المللی در مورد مفهوم این کلمه را در اختیار نداریم و درحالی‌که به‌طور ایده‌آل، لازمه وجودی آن پیش از آغاز رتبه‌بندی کشورها مبتنی بر تصورات ذهنی مردم از حجم و میزان فساد است.

ایراد یادشده، خود چالش دیگری را پدید می‌آورد و آن تفاوت تعاریف حقوقی از فساد و رشوه از یک کشور به کشور دیگر است. حتی در درون کشورها هم تردیدها و بحث‌هایی پیرامون حدود مرز بین فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی وجود دارد. به‌عنوان مثال می‌توان به وجوه غیررسمی که با عنوان پرداخت‌های تسهیل‌کننده برای انجام کارهایی نظیر صدور

مجوزها یا مفاصا حساب‌های گمرکی پرداخته می‌شود اشاره کرد. این نوع پرداخت‌ها بیشتر به علت نبود قدرت چانه‌زنی است. این موضوع که آیا شخصی که وجه را می‌پردازد طبق قوانین فرامرزی مربوط به فساد مرتکب تخلف شده است یا خیر، به جزئیات و تفاسیل قضایی موجود در کشور مبدأ آن شخص بستگی خواهد داشت.

تفاسیر قضایی داخلی خودبه‌خود مشکل شاخص ادراک فساد را در مورد محتویات حقوقی مبهم کلمه فساد حل نمی‌کند. کشورها از نظر نهادینه کردن نفوذ بر تصمیمات مالی مهم با یکدیگر تفاوت دارند. برای مثال در ایالات متحده آمریکا تأمین مالی احزاب سیاسی امری قانونی است. این نوعی از لابی کردن است که طی آن شرکت‌های خصوصی مبالغ هنگفتی برای تأمین مالی مبارزات انتخابی می‌پردازند. در بسیاری دیگر از کشورها اعمال نفوذ خصوصی بر سیاست به این شکل قانونمند یا نهادینه شده نیست. به عبارت دیگر در حالی که پرداخت‌های انجام شده به منظور اعمال نفوذ بر موضوعات ویژه سیاسی در بعضی از کشورها قانونی است، در بعضی دیگر با عنوان فساد یاد می‌شود، درحالی‌که نتیجه می‌تواند یکسان باشد. این‌که تا چه اندازه

پاسخ‌دهندگان به نظرسنجی‌های متفاوت مربوط به شاخص ادراک فساد نسبت به این نکته تمایز قائل می‌شوند، ناشناخته است.^۱

۲-۳. اتکا به ادراک‌های فردی

اندازه‌گیری ادراک‌های گوناگون از فساد بهترین راهکار ممکن است، حال آن‌که چالش‌های فراوانی در شیوه اندازه‌گیری وجود دارد. بسیاری از ما عناوین روزنامه‌ها یا پرونده‌های دادگاه‌ها را برآوردهای غیرقابل اتکایی از فراوانی واقعی و بالفعل فساد در نظر می‌گیریم. در صورتی‌که پوشش منظم فساد از سوی رسانه‌ها ممکن است از آزادی بیان حکایت کند، اما رسانه‌ها می‌توانند دشمنی کرده و از کاه، کوهی بسازند یا ممکن است رسانه‌ها زیر نفوذ دولت باشند. نظام قضایی ممکن است از این ظرفیت برخوردار نباشد که تمامی پرونده‌ها را مورد بازرسی و دادرسی قرار دهد. افراد پلیس نیز ممکن است استقلال نداشته باشند یا حتی خودشان فاسد باشند. اما به‌رحال عقیده فردی تحت تأثیر منابع مشابه، رسانه و پرونده‌های دادگاهی است و این پرسش

۱. قضاوی، حسین. نگاهی به شاخص‌های سنجش مبارزه با فساد، مجله اقتصادی، سال پنجم،

مطرح می‌شود که اگر قرار است سنجش فساد مبتنی بر ادراک باشد، در چه حدی رتبه‌بندی کشور را باید انجام داد.

یک چالش به کمی کردن موضوع برمی‌گردد که به میزان زیادی در هاله‌ای از ابهام است. روشن نیست که تا چه اندازه سطح فساد نشان‌دهنده فراوانی اعمال فساد، میزان ریسک آن در برابر جامعه یا اندازه رشوه است. رأی‌گیری و نظرسنجی‌های موجود و پنهان شاخص ادراک فساد پرسش‌های متفاوتی را در مورد فساد دربردارند و به یک موضوع واحد به‌طور مشخص اشاره نمی‌کنند. بعضی از منابع، فساد سیاسی را مورد توجه قرار می‌دهند در حالی که بعضی دیگر در پی فساد اداری (بوروکراتیک) سطح پایین هستند. بیشتر رأی‌گیری‌ها و نظرسنجی‌ها دیدگاه کلی مردم را در مورد حجم مشکل و فراگیری و گستردگی آن مورد پرسش قرار می‌دهند اما معمولاً توجهی به تجربه‌های شخصی پاسخگوها ندارند. این امر به معنای آن است که در اصل نظرسنجی‌ها بیان‌کننده برداشت ذهنی پرسش‌شونده از اندازه یک امر نامشهود است. شایعات، پیش‌داوری‌ها و میزان توجه به رسانه‌ها بر کارشناسان هم مشابه مردم عادی کوچه و خیابان تأثیرگذار است. این‌که چرا پیش‌بینی می‌شود بین ادراک‌ها و سطح

واقعی فساد، شکاف وجود داشته باشد، دلایل متعددی دارد. ادراک مردم از کم یا زیاد بودن چیزی به‌طور غریزی بر اساس «مقایسه» است. برآورد از سطح فساد می‌تواند بر اساس مقایسه با وضع کشور همسایه یا کشورهای که فساد در آن‌ها تا حدودی رایج است به دست آید. این مقایسه می‌تواند بر اساس ارزش‌های والای اخلاقی یا شرایط مطلوب باشد^۱.

مشکل فساد در ایتالیا در مقایسه با بولیوی ممکن است قابل‌اغماض باشد اما در مقایسه با کشور سوئد، با چالش بزرگی مواجه است. درحالی‌که فساد باید در بین نهادهای حکومتی، بخش‌های اقتصادی و حرفه‌ها متفاوت باشد، اما می‌توانیم انتظار داشته باشیم پاسخ‌دهندگان سطح میانگین فساد را در کشور موردبررسی برای ما توصیف کنند. ادراک‌های پاسخ‌دهندگان، حاصل دورنماهای متفاوت، پس‌زمینه‌های متفاوت، میزان ثروت و تجربه آن‌هاست و به‌طعنه می‌توان گفت جدی‌ترین چالش فراروی عینیت شاخص ادراک فساد، احتمالاً شهرت آن است. پاسخ‌دهندگان نظرسنجی سطح فساد را از شاخص منتشرشده در

---

1. Weber, C.A. (2005), "How Far Go Perceptions", Working Paper, Feb, Transparencia Brasil.
<http://www.Transparencia.org.br>

سال پیش درمی‌یابند و به‌این‌ترتیب آخرین آمار مربوط به شاخص ادراک فساد به‌طور خودکار با آمار سال‌های پیش هم خطی خواهد داشت.^۱

۳-۳. استفاده نادرست از شاخص

با توجه به‌تمامی اطلاعات مربوط به روش‌شناسی و منابع، محتوای شاخص همچنان برای بسیاری از ما واضح نیست. به‌عنوان‌مثال هنگامی‌که کشور یونان به‌عنوان شصت و نهمین کشور با امتیاز ۴۳ رتبه‌بندی می‌شود، درحالی‌که اسپانیا با امتیاز ۶۰ در رتبه ۳۷ قرار می‌گیرد، این به چه معناست. نبود شیوه‌ای استاندارد در برآورد سطح فساد کار را بسیار دشوار می‌کند. آیا این رتبه‌بندی‌ها مبین تعداد مبادلات متأثر از فساد، فعالیت‌های قانونی یا غیرقانونی، سطح رشوه‌ها و هزینه‌های آن برای اجتماع است. بدیهی است که وقتی شاخص یادشده ترتیبی است، ارتباط بین اعداد در رتبه‌بندی نامعلوم خواهد بود. رتبه شش الزاماً به این معنا نیست که کشور یادشده در برابر کشوری که در رتبه سه قرار دارد دچار فساد است؛ بلکه فقط به این معناست که کشور از فساد بیشتری برخوردار است.

---

1. Andvig, J. (2004) "Alternative Perspectives", A Comment on Corruption and Governance in B. Lomborg(ed), Global Crises, Global Solutions, Cambridge: 345-355

یک اشتباه متداول دیگر نیز به تفسیری پویا از شاخص برمی‌گردد. رسانه‌ها توجه قابل‌ملاحظه‌ای به تغییرات نسبی کشورها دارند. برای مثال می‌نویسند «آیا کشور ما امسال بهتر عمل کرده است؟» چنانچه رتبه کشور «الف» در یک سال پایین‌تر از کشور «ب» قرار گیرد و سال بعد بالاتر از آن قرار گیرد به‌دشواری می‌توان گفت فساد در کشور «الف» کاهش یافته است، زیرا ممکن است مشکلات کشور «ب» بیشتر شده باشد یا این تغییر رتبه به‌واسطه تغییر نوسان‌های موجود در حاشیه خطا باشد. تغییر رقم از یک سال به‌سال بعد می‌تواند حاصل از تغییر میانه و انحراف معیار کل کشورهای عضو نمونه، ورود منابع جدید اطلاعاتی، بهبود روش‌شناسی یا تغییر سطح ادراکی از فساد، در کشور موردبررسی باشد^۱.

۳-۴. تأثیرات و پیامدهای متضاد رسانه‌ها

توجه گسترده رسانه‌ها به شاخص ادراک فساد تدوین‌شده از سوی سازمان شفافیت بین‌المللی اغلب به‌عنوان نوعی ارزش تلقی می‌شود که می‌تواند آگاهی‌های عمومی را نسبت به معضلات

۱. قضاوی، حسین. نگاهی به شاخص‌های سنجش مبارزه با فساد، مجله اقتصادی، سال پنجم،

مربوط به فساد بهبود بخشد. بدیهی است این ارزشی است که به «چشم‌انداز» بستگی دارد. برای مثال ارزش واقعی یک بدنامی چه میزان است؟ آثار محلی «شناخت» بین‌المللی از سطح فساد در یک کشور چقدر است؟^۱ یک رتبه ضعیف، بی‌تردید به جهانیان این پیام را می‌دهد که فساد، تقلب و رشوه، سطح پایین ارزش‌های اخلاقی، حرص و دغل‌بازی سیاستمداران افزایش یافته است. به دلیل تردیدی که نسبت به آن کشور و ساکنان آن به وجود می‌آید، افراد صادق یا سودجو به مبارزات تبلیغاتی بر ضد فساد روی می‌آورند. چنانچه به‌رغم این فرآیند، پیامدهای اقتصادی محلی نظیر از دست دادن کمک‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خصوصی وجود داشته باشد، به‌دشواری می‌توان گفت که شکل‌گیری فرآیند یادشده (مبارزه با فساد) ثمربخش باشد. دراین بین افرادی هم به فرصت‌های جدید دست پیدا می‌کنند و برای دستیابی به منافع خود به کمک فساد شرایط را مهیا می‌بینند.

شرکت‌های خارجی ممکن است با پیشنهاد رشوه یا هدایای بیش‌ازحد معمول فرهنگ بازار محلی را بدتر کنند. به‌این‌ترتیب

---

1. Rose-Ackerman, S. (2004), "Governance and Corruption" in B. Lornborg (ed), *Global Crises, Global Solutions*, Cambridge: 301-344

انتشار نمره پایین در مورد فساد، می‌تواند به سطوح بالاتری از فساد منتهی شود.^۱

وقتی که بحث به اثر شاخص ادراک فساد بر کنترل فساد در مفهوم وسیع‌تر آن می‌رسد، تبلیغات در مورد آن اعتبار چندانی ندارد. در صورتی که ارزش‌های شفافیت، آگاهی عمومی نسبت به پیامدهای فساد و موارد رشوه واضح است، نقش شاخص ادراک فساد در این آگاهی‌رسانی مورد تردید قرار گرفته است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فساد مالی پدیده‌ای جهانی است و محدود به گروه خاصی از کشورها نیست، هرچند ممکن است فعالیتی فسادآلود در کشوری، فعالیت عادی و معمولی و در کشور دیگری، یک ناهنجاری اجتماعی تلقی شود. کشور ما نیز به‌نوعی از این قاعده مستثنا نیست و توجهی بیش‌ازپیش برای مقابله و کاهش گسترش آن را می‌طلبد.

در این راستا سازمان شفافیت بین‌الملل با انتشار سالیانه شاخص ادراک فساد، میزان فساد را در کشورهای مختلف از جمله ایران

---

1. Hellman, J. S., G., Jones, D. Kaufmann(2002), "Far From Home: Do Foreign Investors Import Higher Standards of Governance in Transition Economies?", Discussion Paper, The World Bank.

محاسبه می‌کند. در گزارش سال ۲۰۱۴ این سازمان ایران رتبه ۱۳۶ را در بین کشورهای جهان داشته است و نمره ایران از نظر شاخص ادراک فساد ۲۷ بوده که با این نمره در زمره کشورهای با فساد بالا طبقه‌بندی می‌شود.

اما این گزارش در پی آن بوده است تا ابتدا چالش‌ها و مشکلات عمومی سنجش فساد را بیان کند و از سوی دیگر به این پرسش پاسخ داده شود که آیا گزارش سالیانه سازمان شفافیت بین‌الملل تحت عنوان شاخص ادراک فساد بدون اشکال است؟ بدیهی است که تحقیقاتی که سازمان شفافیت بین‌الملل انجام داده است اقدامات مهم و چشمگیری است؛ اما رتبه‌بندی‌های ترکیبی این سازمان مشکلات مختلفی دارد که در بخش‌های مختلف این گزارش مورد بررسی قرار گرفت و مهم‌ترین آن‌ها به ترتیب زیر است:

- در این‌که شاخص ادراک فساد توانسته باشد تفاوت فعالیت‌های قانونی و غیرقانونی را در کشورهای مختلف در محاسبات خود لحاظ کرده باشد جای تردید است.
- عدم اتفاق نظر در مورد مفهوم فساد، درک معیارهای پنهان رتبه‌بندی را دشوار می‌سازد.
- نسبت بین ارقام متفاوت روشن و ثابت نیست.

- ادراک‌های شخصی و انفرادی از فعالیت‌های پنهان قابل‌اتکا نیستند.
  - ارزش این رتبه‌بندی برای مطالعات آماری نامطمئن است.
  - ارزش آن برای کشورهای فقیر که در آن‌ها فساد، چالش بزرگی است محل تردید است.
  - ارزش آن برای کاهش فساد در سطح جهانی ثابت‌شده نیست.
  - از آن‌جا که این شاخص مبتنی بر ادراک است، تحت تأثیر جریان‌های اجتماعی نیز قرار دارد.
  - پیمایش‌هایی که برای محاسبه این شاخص استفاده می‌شود دارای حجم نمونه‌های مختلف، سطوح سنجش متفاوت و فساد در عرصه‌های مختلف است. بعضی از آن‌ها فساد در کل جامعه را می‌سنجد و بعضی دیگر فساد در یک‌نهاد را ارزیابی می‌کند. بنابراین ادغام کردن این داده‌ها مشکلات روش‌شناختی متفاوتی دارد.
  - در بیشتر این پیمایش‌ها، تنها رشوه مدنظر قرار گرفته است؛ حال آن‌که فساد در قراردادهای دولتی، فساد در بخش تجارت خارجی و فساد در ارجح دانستن خویشاوندان با رشوه برابر نیست.
- با توجه به موارد یادشده به‌دشواری می‌توان نتیجه گرفت که رتبه‌بندی کشورها براساس شاخص ادراک فساد اقدام درستی

باشد. این شاخص یک پدیده پیچیده را بسیار ساده بررسی می‌کند. اما نقدهای وارد بر شاخص ادراک فساد به معنای بی‌حاصل بودن سنجش ادراک فساد نیست. اولاً اکثر محققان اذعان دارند بدیل‌های موجود برای سنجش فساد زیاد نیست. ثانیاً این شاخص‌ها مهم هستند، زیرا ادراکات مردم بر میزان باور آن‌ها به مشروعیت نظام سیاسی، نوع نگرش مردم و فعالان اقتصادی نسبت به سرمایه‌گذاری و نگرش‌های نخبگان نسبت به برنامه‌های مبارزه با فساد تأثیر دارد. از سوی دیگر از آنجایی که فساد مخفیانه رخ می‌دهد رایج شاخص‌های عینی دقیق ناممکن است. وانگهی هیچ تضمینی وجود ندارد که شاخص‌های عینی اطلاعاتی بیشتر از شاخص‌های ذهنی در اختیار ما بگذارد. همچنین، می‌توان بر مبنای پیمایش ذهنیت‌ها درباره فساد، اولویت‌ها را شناخت و میزان تأثیرگذاری اقدامات اصلاحی را ارزیابی کرد. از این‌رو دنبال کردن شاخص‌های ذهنی، راهی برای آگاه شدن از میزان تغییر نگرش‌های مردم درباره فساد بر اثر انجام برنامه‌های اصلاحی دولت است.

فهرست منابع مورد استفاده و مطالعه شده

فارسی:

۱. حقیقت‌شناس، محمدجواد و همایونی، غلامحسین، بررسی علل کاهش رتبه ایران در گزارش GPI، گزارش پژوهشی (سال سوم، شماره ۱۹، خرداد ۱۳۸۹، سازمان بازرسی کل کشور)
۲. نجف‌پور، شعبان و قلجی، حسین، نقد و ارزیابی اعتبار گزارش شاخص ادراک فساد، گزارش پژوهشی (سال سوم، شماره ۱۸، اردیبهشت ۱۳۸۹، سازمان بازرسی کل کشور)
۳. فاضلی، محمد، مقدمه‌ای بر سنجش فساد، مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸
۴. قضاوی، حسین، نگاهی به شاخص‌های سنجش مبارزه با فساد، مجله اقتصادی، سال پنجم، شماره‌های ۵۱ و ۵۲

لاتین:

1. Acemoglu, D., S.Johnson and J.Robinson (2001): "The Colonial Origins of Comparative Development", *American Economic Review*, Vol. 91 (5), pp. 1369 – 1401.
2. Andvig, J. (2004) "Alternative Perspectives", A Comment on Corruption and Governance in B. Lomborg(ed), *Global Crises, Global Solutions*, Cambridge: 345-355.

3. Arndt, C. and C.Oman (2006): *Uses and Abuses of Governance Indicators*, (Paris: OECD)
4. Bertrand, M. and S. Mullainathan (2001): "Do People Mean what they say?: Implications for subjective survey Data", *American Economic Review*, Vol. 91 (2), pp. 67-72.
5. Bradburn, N. (1983): "Response Effects" in *Handbook of Survey Research*, ed. by P. Rossi, J. Wright and A.Anderson (New York, NY: Academic Press)
6. Brunetti, A., G.Kisunko and B.Weder (1997): "Institutional obstacles to Doing Business", World Bank Policy Research Paper, No.1759.
7. Clarke, G. and L. Xu (2004): "Privatization, competition, and corruption: how characteristics of bribe takers and payers affect bribes to utilities", *Journal of Public Economics*, Vol. 88, pp. 2067 - 2097
8. Corruption Perceptions Index 2014: Technical Methodology Note
9. Donchev, D. and G. Ujhelyi (2007): "Do Corruption Indices measure Corruption?". Working Paper, Economics Department, Harvard University, March 25, 2007.
10. Golden, M. and L. Picci (2005): "Proposal for a new measure of corruption, illustrated with Italian data", *Economics and Politics*, Vol. 17 (1), pp. 37 – 75.
11. Hellman, J. S., G., Jones, D. Kaufmann (2002), "Far From Home: Do Foreign Investors Import Higher Standards of Governance in Transition Economies?", Discussion Paper, The World Bank.

12. Hellman, J.S., G.Jones, D.Kaufmann and M.Schankerman (2000): "Measuring Governance, Corruption and State Capture: How Firms and Bureaucrats Shape the Business Environment"
13. Johnston, M. (2001): "Measuring the New Corruption Rankings: Implications for Analysis and Reform", in *Political Corruption: Concepts and Context*, ed. by A.J. Heidenheimer and M.Johnston (New Brunswick, NJ : Transaction Publishers)
14. Johnston, M. (2006): "Assessing the progress of Anti-Corruption efforts: "Actionable Indicators of Reform", Presentation at Workshop on Governance and Development, Dhaka, November 11-12, 2006.
15. Lambsdorff, J.G. (2006): "The Validity and Precision of Subjective Indicators: The Corruption Perception Index" in *Measuring Corruption*, ed. by J.G. Sampford (London, UK: Ashgate Publishing).
16. Kaufmann, D. and A.Kraay (2007): "On Measuring Governance: Framing Issues for Debate", Issues paper for January 11, 2007, Roundtable on Measuring Governance, World Bank Institute and the Development Economics Vice-Presidency of the World Bank.
17. Kraay, A. (2006): "What is Governance and How do we measure it?", Presentation at Workshop on Governance and Development, Dhaka, November 11-12, 2006.
18. Olken, B. (2006): "Corruption perceptions vs. Corruption Reality", NBER Working Paper No.12428.
19. Rigobon, R. and D. Rodrik (2004): "Rule of Law, Democracy, Openness, and Income: Estimating the Interrelationships", NBER Working Paper No. 10750.

20. Rose-Ackerman, S. (2004), "Governance and Corruption" in B. Lornborg (ed), *Global Crises, Global Solutions*, Cambridge: 301-344.
21. Seligson, M. (2005): "The impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries", *The Journal of Politics*, Vol. 64 (2), ppp. 408- 433.
22. Weber, C.A. (2005), "How Far Go Perceptions", Working Paper, Feb, Transparencia Brasil. <http://www.Transparencia.org.br>

جدول شاخص ادراک فساد ۲۰۱۴

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت	اطمینان %۹۰	
					پایین‌تر	بالا‌تر
۱	دانمارک	۹۲	۷	۲.۰۴	۸۹	۹۵
۲	نیوزیلند	۹۱	۷	۲.۲۸	۸۷	۹۵
۳	فنلاند	۸۹	۷	۲.۰۵	۸۶	۹۲
۴	سوئد	۸۷	۷	۳.۴۱	۸۱	۹۳
۵	نروژ	۸۶	۷	۲.۳۸	۸۲	۹۰
۵	سوئیس	۸۶	۷	۲.۶۱	۸۲	۹۰
۷	سنگاپور	۸۴	۸	۱.۷۵	۸۱	۸۷
۸	هلند	۸۳	۷	۱.۹۷	۸۰	۸۶
۹	لوکزامبورگ	۸۲	۶	۲.۷۸	۷۷	۸۷
۱۰	کانادا	۸۱	۷	۲.۴۵	۷۷	۸۵
۱۱	استرالیا	۸۰	۸	۱.۳۱	۷۸	۸۲
۱۲	آلمان	۷۹	۷	۲.۵۸	۷۵	۸۳
۱۲	ایسلند	۷۹	۶	۳.۱۶	۷۴	۸۴
۱۴	انگلستان	۷۸	۷	۲.۰۹	۷۵	۸۱
۱۵	بلژیک	۷۶	۷	۲.۲۶	۷۲	۸۰
۱۵	ژاپن	۷۶	۸	۳.۱۶	۷۱	۸۱
۱۷	باربادوس	۷۴	۳	۸.۰۹	۶۱	۸۷

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت		اطمینان ۹۰٪
				پایین‌تر	بالا‌تر	
۱۷	هنگ کنگ	۷۴	۷	۲,۷۵	۷۰	۷۹
۱۷	ایرلند	۷۴	۶	۴,۷۵	۶۶	۸۲
۱۷	آمریکا	۷۴	۸	۳,۷۴	۶۸	۸۰
۲۱	شیلی	۷۳	۸	۱,۷۴	۷۰	۷۶
۲۱	اروگوئه	۷۳	۶	۱,۴۱	۷۱	۷۵
۲۳	اتریش	۷۲	۷	۳,۴۹	۶۶	۷۸
۲۴	باهاما	۷۱	۳	۰,۹۹	۶۹	۷۳
۲۵	امارات متحده عربی	۷۰	۷	۵,۱۴	۶۲	۷۸
۲۶	استونی	۶۹	۹	۲,۸۹	۶۴	۷۴
۲۶	فرانسه	۶۹	۷	۲,۱۷	۶۵	۷۳
۲۶	قطر	۶۹	۶	۷,۲۱	۵۷	۸۱
۲۹	سنت وینسنت و گرانادا	۶۷	۳	۴,۶۴	۵۹	۷۵
۳۰	بوتان	۶۵	۴	۱,۸۱	۶۲	۶۸
۳۱	بوتسوانا	۶۳	۶	۱,۹۳	۶۰	۶۶
۳۱	قبرس	۶۳	۵	۳,۹۲	۵۷	۶۹
۳۱	پرتغال	۶۳	۷	۳,۳۶	۵۷	۶۹
۳۱	پورتوریکو	۶۳	۳	۴,۳۷	۵۶	۷۰
۳۵	لهستان	۶۱	۹	۲,۷	۵۷	۶۶

چالش‌های سنجش فساد و نقد شاخص‌های ادراک فساد ۵۵

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت	اطمینان %۹۰	
					پایین‌تر	بالا‌تر
۳۵	تایوان	۶۱	۷	۴,۱۷	۵۵	۶۸
۳۷	اسپانیا	۶۰	۷	۳,۷۵	۵۴	۶۶
۳۹	دومینیکن	۵۸	۳	۲,۳۴	۵۴	۶۲
۳۹	لیتوانی	۵۸	۸	۳,۸۵	۵۲	۶۴
۳۹	اسلوانی	۵۸	۹	۳,۰۲	۵۲	۶۲
۴۲	کاپ ورد	۵۷	۴	۵,۹۴	۴۷	۶۷
۴۳	کره جنوبی	۵۵	۹	۲,۶۴	۵۱	۵۹
۴۳	لاتویا	۵۵	۸	۳,۳۵	۴۹	۶۱
۴۳	مالت	۵۵	۵	۲,۶۲	۵۱	۵۹
۴۳	سیشل	۵۵	۳	۸,۶۲	۴۱	۶۹
۴۷	کاستاریکا	۵۴	۵	۴,۰۷	۴۷	۶۱
۴۷	مجارستان	۵۴	۹	۳,۴۵	۴۸	۶۰
۴۷	موریتس	۵۴	۴	۲,۳۹	۵۰	۵۸
۵۰	گرجستان	۵۲	۶	۶,۴۷	۴۱	۶۳
۵۰	مالزی	۵۲	۸	۲,۸۸	۴۷	۵۷
۵۰	ساموآ	۵۲	۳	۴,۸۸	۴۴	۶۰
۵۳	جمهوری چک	۵۱	۹	۲,۹۴	۴۶	۵۶
۵۴	اسلواکی	۵۰	۸	۴,۰۷	۴۳	۵۷
۵۵	بحرین	۴۹	۵	۶,۱۱	۳۹	۵۹

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت		اطمینان ۹۰٪
				پایین‌تر	بالا‌تر	
۵۵	اردن	۴۹	۷	۲,۸۷	۴۴	۵۴
۵۵	لسوتو	۴۹	۵	۳,۵۵	۴۳	۵۵
۵۵	نامیبیا	۴۹	۵	۴	۴۲	۵۶
۵۵	روآندا	۴۹	۴	۳,۲۳	۴۴	۵۴
۵۵	عربستان سعودی	۴۹	۵	۶,۶۹	۳۸	۶۰
۶۱	کرواسی	۴۸	۹	۳,۲۵	۴۳	۵۳
۶۱	غنا	۴۸	۸	۳,۰۱	۴۳	۵۳
۶۳	کوبا	۴۶	۴	۴,۴۶	۳۹	۵۳
۶۴	عمان	۴۵	۵	۶,۵۵	۳۴	۵۶
۶۴	مقدونیه	۴۵	۶	۵,۹۲	۳۵	۵۵
۶۴	ترکیه	۴۵	۸	۲,۶۹	۴۱	۴۹
۶۷	کویت	۴۴	۵	۵,۲۴	۳۵	۵۳
۶۷	آفریقای جنوبی	۴۴	۷	۲,۴۱	۴۰	۴۸
۶۹	برزیل	۴۳	۷	۴,۰۱	۳۶	۵۰
۶۹	بلغارستان	۴۳	۹	۲,۸۲	۳۸	۴۸
۶۹	یونان	۴۳	۷	۵,۵۶	۳۴	۵۳
۶۹	ایتالیا	۴۳	۷	۲,۲۶	۳۹	۴۷
۶۹	رومانی	۴۳	۹	۳,۶۱	۳۷	۴۹
۶۹	سنگال	۴۳	۸	۲,۲۸	۳۹	۴۷

چالش‌های سنجش فساد و نقد شاخص‌های ادراک فساد ۵۷

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت	اطمینان %۹۰	
					پایین‌تر	بالا‌تر
۶۹	سوازیلند	۴۳	۳	۲,۹۸	۳۸	۴۸
۷۶	مونتنگرو	۴۲	۴	۴,۲۵	۳۵	۴۹
۷۶	سوا توم و پرنسیپ	۴۲	۳	۵,۰۵	۳۴	۵۰
۷۸	صربستان	۴۱	۷	۲,۹۲	۳۶	۴۶
۷۹	تونس	۴۰	۶	۱,۷۲	۳۷	۴۳
۸۰	بنین	۳۹	۴	۴,۳۸	۳۲	۴۶
۸۰	بوسنی هرزگوین	۳۹	۶	۱,۱۵	۳۷	۴۱
۸۰	السالوادور	۳۹	۶	۱,۹۸	۳۶	۴۲
۸۰	مغولستان	۳۹	۷	۲,۱۲	۳۵	۴۳
۸۰	مراکش	۳۹	۶	۳,۵۷	۳۳	۴۵
۸۵	بورکینافاسو	۳۸	۷	۲,۶۷	۳۴	۴۲
۸۵	هندوستان	۳۸	۹	۲,۲۷	۳۴	۴۲
۸۵	جامائیکا	۳۸	۶	۱,۸۱	۳۵	۴۱
۸۵	پرو	۳۸	۷	۲,۶۳	۳۴	۴۲
۸۵	فیلیپین	۳۸	۸	۱,۸۴	۳۵	۴۱
۸۵	سری لانکا	۳۸	۷	۲,۱۸	۳۴	۴۲
۸۵	تایلند	۳۸	۸	۱,۶۱	۳۵	۴۱
۸۵	ترینیداد و توباگو	۳۸	۴	۴,۸۲	۳۰	۴۶

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت		اطمینان %۹۰
				پایین‌تر	بالا‌تر	
۸۵	زامبیا	۳۸	۸	۲,۲۷	۳۴	۴۲
۹۴	ارمنستان	۳۷	۶	۳,۶۹	۳۱	۴۳
۹۴	کلمبیا	۳۷	۷	۱,۶۸	۳۴	۴۰
۹۴	مصر	۳۷	۶	۲,۹۱	۳۲	۴۲
۹۴	گابن	۳۷	۴	۴,۱۹	۳۰	۴۴
۹۴	لیبریا	۳۷	۶	۳,۰۹	۳۲	۴۲
۹۴	پاناما	۳۷	۶	۳,۴۹	۳۱	۴۳
۱۰۰	الجزایر	۳۶	۵	۲,۰۶	۳۳	۳۹
۱۰۰	چین	۳۶	۸	۲,۱۷	۳۲	۴۰
۱۰۰	سورینام	۳۶	۳	۳,۲۵	۳۱	۴۱
۱۰۳	بولیوی	۳۵	۷	۲,۹۸	۳۰	۴۰
۱۰۳	مکزیک	۳۵	۸	۱,۶۶	۳۲	۳۸
۱۰۳	مولداوی	۳۵	۸	۲,۷۱	۳۱	۳۹
۱۰۳	نیجریه	۳۵	۵	۳,۹۹	۲۸	۴۲
۱۰۷	آرژانتین	۳۴	۷	۲,۴۲	۳۰	۳۸
۱۰۷	جیبوتی	۳۴	۳	۹,۰۹	۱۹	۴۹
۱۱۰	اندونزی	۳۴	۸	۳,۵۷	۲۸	۴۰
۱۱۰	آلبانی	۳۳	۷	۱,۵۱	۳۱	۳۵
۱۱۰	اکوادور	۳۳	۵	۳,۵۶	۲۷	۳۹

چالش‌های سنجش فساد و نقد شاخص‌های ادراک فساد ۵۹

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت	اطمینان ۹۰٪	
					پایین‌تر	بالا‌تر
۱۱۰	اتیوپی	۳۳	۸	۲,۵۴	۲۹	۳۷
۱۱۰	کوزوو	۳۳	۳	۲,۳۳	۲۹	۳۷
۱۱۰	مالاوی	۳۳	۸	۳,۰۲	۲۸	۳۸
۱۱۵	ساحل عاج	۳۲	۸	۴,۲۱	۲۵	۳۹
۱۱۵	جمهوری دومینیکن	۳۲	۶	۳,۳۱	۲۷	۳۷
۱۱۵	کواتمالا	۳۲	۶	۲,۹۶	۲۷	۳۷
۱۵۵	مالی	۳۲	۶	۳,۳۷	۲۶	۳۸
۱۱۹	بلاروس	۳۱	۵	۴,۰۴	۲۴	۳۸
۱۱۹	موزامبیک	۳۱	۷	۱,۸۹	۲۸	۳۴
۱۱۹	سیرالئون	۳۱	۸	۲,۲۹	۲۷	۳۵
۱۱۹	تانزانیا	۳۱	۸	۳,۱۹	۲۶	۳۶
۱۱۹	ویتنام	۳۱	۸	۲,۵۵	۲۷	۳۵
۱۲۴	گویان	۳۰	۴	۳,۰۲	۲۵	۳۵
۱۲۴	موریتانی	۳۰	۵	۴,۲۳	۲۳	۳۷
۱۲۶	آذربایجان	۲۹	۶	۳,۰۲	۲۴	۳۴
۱۲۶	گامبیا	۲۹	۵	۷,۵۵	۱۷	۴۱
۱۲۶	هندوراس	۲۹	۶	۳,۴۹	۲۳	۳۵
۱۲۶	قزاقستان	۲۹	۸	۴,۴۱	۲۲	۳۶
۱۲۶	نیپال	۲۹	۵	۲,۳۱	۲۵	۳۳

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت		اطمینان ۹۰٪
				پایین‌تر	بالاتر	
۱۲۶	پاکستان	۲۹	۷	۳,۲۴	۲۴	۲۴
۱۲۶	توگو	۲۹	۵	۳,۶۹	۲۳	۳۵
۱۲۳	ماداگاسکار	۲۸	۸	۳,۳۸۴	۲۲	۳۴
۱۳۳	نیکاراگوئه	۲۸	۷	۲,۰۲	۲۵	۳۱
۱۲۳	تیمور شرقی	۲۸	۳	۵,۱۸	۱۹	۳۷
۱۳۶	کامرون	۲۷	۸	۲,۸۷	۲۲	۳۲
۱۳۶	ایران	۲۷	۶	۴,۷۲	۱۹	۳۵
۱۳۶	قرقیزستان	۲۷	۶	۲,۳۵	۲۳	۳۱
۱۳۶	لبنان	۲۷	۶	۳,۳۷	۲۱	۳۳
۱۳۶	نیجریه	۲۷	۸	۲,۸۲	۲۲	۳۲
۱۳۶	روسیه	۲۷	۸	۲,۶۱	۲۳	۳۱
۱۴۲	کمور	۲۶	۳	۸,۷۵	۱۲	۴۰
۱۴۲	اوگاندا	۲۶	۸	۳,۰۲	۲۱	۳۱
۱۴۲	اکراین	۲۶	۸	۱,۶۴	۲۳	۲۹
۱۴۵	بنگلادش	۲۵	۷	۴,۲۳	۱۸	۳۲
۱۴۵	گینه	۲۵	۷	۳,۲۱	۲۰	۳۰
۱۴۵	کنیا	۲۵	۸	۲,۹۸	۲۰	۳۰
۱۴۵	لائوس	۲۵	۴	۳,۸	۱۹	۳۱
۱۴۵	پاپوا گینه نو	۲۵	۵	۴,۱۶	۱۸	۳۲

چالش‌های سنجش فساد و نقد شاخص‌های ادراک فساد ۶۱

رتبه کشور	نام کشور	امتیاز CPI	پیمایش‌های به‌کاررفته	میزان عدم قطعیت	اطمینان %۹۰	
					پایین‌تر	بالا‌تر
۱۵۰	آفریقای مرکزی	۲۴	۴	۱,۳۳	۲۲	۲۶
۱۵۰	پاراگوئه	۲۴	۵	۲,۹۵	۱۹	۲۹
۱۵۲	کنگو	۲۳	۶	۴,۲۱	۱۶	۳۰
۱۵۲	تاجیکستان	۲۳	۵	۵,۳۲	۱۴	۳۲
۱۵۴	چاد	۲۲	۵	۲,۹۵	۱۷	۲۷
۱۵۴	جمهوری دموکراتیک کنگو	۲۲	۵	۴,۱۹	۱۵	۲۹
۱۵۶	کامبوج	۲۱	۷	۲,۲۵	۱۷	۲۵
۱۵۶	میانمار	۲۱	۷	۳,۸۷	۱۶	۲۶
۱۵۶	زیمباوه	۲۱	۸	۴,۱۸	۱۴	۲۸
۱۵۹	بروندی	۲۰	۵	۳,۶۵	۱۴	۲۶
۱۵۹	سوریه	۲۰	۴	۵,۳۱	۱۱	۲۹
۱۶۱	آنگولا	۱۹	۶	۱,۷۱	۱۶	۲۲
۱۶۱	گینه بیسائو	۱۹	۴	۲,۳۷	۱۵	۲۳
۱۶۱	هائیتی	۱۹	۵	۲,۸۶	۱۴	۲۴
۱۶۱	ونزوئلا	۱۹	۷	۱,۶۹	۱۶	۲۲
۱۶۱	یمن	۱۹	۶	۲,۳۷	۱۵	۲۳
۱۶۶	اریتره	۱۸	۴	۷,۹۱	۵	۳۱
۱۶۶	لیبی	۱۸	۵	۲,۸۱	۱۲	۲۳
۱۶۶	ازبکستان	۱۸	۶	۲,۵۴	۱۴	۲۲

اطمینان ۹۰٪		میزان عدم قطعیت	پیمایش‌های به‌کاررفته	امتیاز CPI	نام کشور	رتبه کشور
بالاتر	پایین‌تر					
۲۲	۱۲	۲,۸۵	۳	۱۷	ترکمنستان	۱۶۹
۲۰	۱۲	۲,۳۷	۴	۱۶	عراق	۱۷۰
۱۹	۱۱	۲,۳۵	۳	۱۵	سودان جنوبی	۱۷۱
۱۴	۱۰	۱,۲۹	۴	۱۲	افغانستان	۱۷۲
۱۷	۵	۳,۵۵	۶	۱۱	سودان	۱۷۳
۱۴	۲	۳,۳۵	۳	۸	کره شمالی	۱۷۳
۱۲	۴	۲,۳۴	۴	۸	سومالی	۱۷۴

آدرس: تهران خیابان طالقانی-تقاطع خیابان شهید سپهبد قرنی -سازمان بازرسی کل کشور

طبقه ششم- مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت‌های مبارزه با فساد

تلفن: ۶۱۳۶۲۳۰۷

نشانی الکترونیک: www.Bazreslit.ir bazraasi.research@136.ir